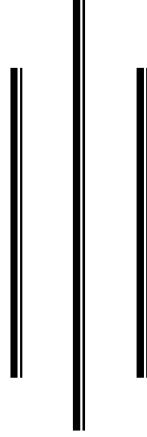
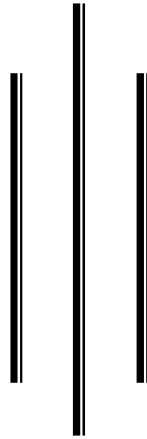

घरायसी निर्णय प्रक्रियामा महिलाको भूमिका

(समाजशास्त्रीय तथा लैङ्गिक अध्ययन)
भरतपुर-११, चितवन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र
विषयको स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको लागि
तयार गरिएको शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

सविना कुँवर

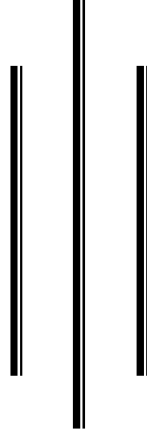
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

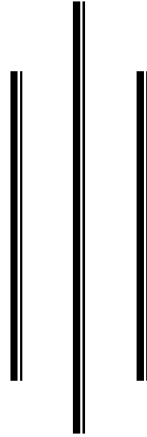
कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६५

घरायसी निर्णय प्रक्रियामा महिलाको भूमिका (समाजशास्त्रीय तथा लैङ्गिक अध्ययन) भरतपुर-११, चितवन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र
विषयको स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको लागि
तयार गरिएको शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

सविना कुँवर

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६५

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिस-पत्र

समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तह पूरा गर्नको लागि छात्रा सविना कुँवरले घरायसी निर्णय प्रक्रियामा महिलाको भूमिका: समाजशास्त्रीय तथा लैङ्गिक अध्ययन विषयमा शोधपत्र मेरो निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा सम्पन्न पार्नुभएको व्यहोरा जनाउँदै यस शोधपत्र अन्तिम स्वीकृतिका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
डा. समिरा लुईटेल

(शोधनिर्देशक)

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर

मिति:

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृती-पत्र

समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तह पूरा गर्नको लागि छात्रा सविना कुँवरले घरायसी निर्णय प्रक्रियामा महिलाको भूमिका: समाजशास्त्रीय तथा लैङ्गिक अध्ययन विषयमा शोधपत्र मेरो निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा सम्पन्न पार्नुभएको यो शोधपत्रलाई स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्यांकन समिति

हस्ताक्षर

- १) प्रा.डा. ओम गुरुङ्ग
विभागीय प्रमुख
- २)
श्री नबिन रावल
बाह्य निरीक्षक
- १) डा. समिरा लुइँटेल
आन्तरिक निरीक्षक,

मिति:.....

धन्यवाद ज्ञापन

यस शोधपत्र स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने उद्देश्यले तयार पारिएको हो । यस अध्ययनको प्रमुख उद्देश्य शोधकर्ताले आफ्नो परीक्षा उत्तिर्ण गर्नु रहे पनि यसले घरायसी निर्णय प्रक्रियामा महिलाको भूमिकाको बारेमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थी एवं यस सम्बन्धी जिज्ञासा राख्ने जो कसैका लागि पनि सहयोग पुग्ने आशा गरेकी छु ।

अध्ययनका लागि प्रोत्साहन गर्ने, शोधनिर्देशक आदरणीय गुरु डा. समिरा लुईटेलज्यूको प्रेरणा, निरीक्षण, सल्लाह, सुझाव र सहयोग नभएको भए यो शोधकार्य सम्पन्न हुन सक्ने थिएन । त्यसैले उहाँको सहयोगको लागि म सदाकालको लागि ऋणी बनेकी छु ।

यस अध्ययनको प्रभावकारिता सम्बन्धमा अध्ययन गर्न प्रेरित गर्नुहुने समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु प्रा.डा. ओम गुरुङ ज्यू तथा अन्य आदरणीय गुरुजनहरुप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

यस शोधकार्यलाई पूर्ण रूप दिइन्जेल सम्म मलाई सधैं प्रोत्साहन र हौसला प्रदान गर्नुहुने आदरणीय ससुरा श्री बलराम बोहरा र श्रीमान् ज्ञानेन्द्र बोहराज्यूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । त्यसैगरी यस अध्ययनसँग सम्बन्धित प्रश्नावलीमा आफ्नो अमूल्य समय दिइ प्रतिक्रिया दिनुहुने सम्पूर्ण उत्तरदाता एवं मुख्य सूचनादाता तथा मलाई यस कार्यमा आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराउने केन्द्रीय पुस्तकालय कीर्तिपुर, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, काठमाडौं, सेडा, शाखा तथ्याङ्क विभाग, भरतपुरलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै आ-आफ्नो क्षेत्रबाट सहयोग पुऱ्याउनुहुने शुभचिन्तक तथा साथीहरुलाई पनि धन्यवाद नदिइरहन सक्तिन ।

अन्तमा यस प्रतिवेदनलाई शुद्ध र आकर्षक रूपमा कम्प्युटर टाइप तथा सेटिङ गरी सहयोग गर्नुहुने दुर्क कम्प्युटर सिस्टमका दुर्कमान महर्जनलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

सविना कुँवर

विषय-सूची

सिफारिस-पत्र

स्वीकृति-पत्र

कृतज्ञता ज्ञापन

विषय-सूची

तालिका सूची

अध्याय-एक: परिचय

१-७

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि

१

१.२ समस्या कथनको प्रस्तुतीकरण

३

१.३ अध्ययनको उद्देश्य

४

१.४ अनुसन्धानको महत्व

५

१.५ अध्ययनको सीमा

५

१.६ अध्ययनको ढाँचा

६

अध्याय - दुई: सम्बन्धित साहित्यको अध्ययन

८-२१

अध्याय ३: अनुसन्धान पद्धति

२२-२४

३.१ अध्ययन क्षेत्र छनोटको औचित्य

२२

३.२ अनुसन्धानको रूपरेखा

२२

३.३ तथ्यांकको प्रकृति र श्रोत

२२

३.४ नमूना छनोट विधि

२३

३.५ तथ्यांक संकलन विधि

२३

३.६ तथ्यांकको प्रस्तुतीकरण एवं विश्लेषण

२४

अध्याय चार: अध्ययन क्षेत्रको सामान्य जानकारी

२५-३०

४.१ भौगोलिक अवस्था

२५

४.२ हावापानी

२६

४.३	ऐतिहासिक धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरु	२६
४.४	वनजंगल	२६
४.५	नदी तथा ताल	२७
४.६	जनसंख्या	२७
४.७	शैक्षिक अवस्था	२८
४.८	स्वास्थ्य सेवा	२८
४.९	संचार तथा यातायात, खानेपानी, बिजुली	२९
४.१०	पेशा व्यवसाय	३०
४.११	धर्म र संस्कृति	३०

अध्याय-पाँच: तथ्यांक विश्लेषण **३१-६५**

५.१	उत्तरदाताको सामान्य जानकारी	३१
५.१.१	उत्तरदाताको उमेर	३१
५.१.२	उत्तरदाताको जातीयता	३२
५.१.३	उत्तरदाताको शैक्षिक गतिविधी	३२
५.१.४	उत्तरदाताको जातिय आधारमा शैक्षिक स्तर विश्लेषण	३३
५.१.५	वैवाहिक स्थिती	३४
५.१.६	समग्र जनसंख्याको उमेर अनुसार लैङ्गिक विश्लेषण	३५
५.१.७	समग्र जनसंख्याको लिङ्ग अनुसार शैक्षिक विश्लेषण	३६
५.२	आर्थिक क्रियाकलाप	३७
५.२.१	उत्तरदाताको पेशागत आधारमा विश्लेषण	३८
५.२.२	समग्र जनसंख्याको लिङ्ग अनुसार पेशागत विश्लेषण	३९
५.२.३	उत्तरदाताको आय विश्लेषण	४०
५.२.४	उत्तरदाताको निजी सम्पत्ति (दाइजो वा पेवा) सम्बन्धी विश्लेषण	४१
५.२.५	घरायसी आम्दानी राख्ने जिम्मेवारी	४१
५.२.६	घरायसी खर्चको निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण	४२
५.२.७	ऋण सापट लिनेदिने कुराको निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण	४३

५.२.८	दैनिक आवश्यक घरायसी सर-सामानहरु किन्ने कुराको निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण	४४
५.२.९	विशेष खालका घरायसी किनमेल गर्ने निर्णयकर्ता सम्बन्धि विश्लेषण	४५
५.२.१०	छरछिमेक तथा आफन्तमा हुने बिहेबारी जस्ता उत्सवमा हुने सामान्य खर्च गर्ने कुरामा निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण	४६
५.२.११	खेतीपाती तथा पशुपालन गर्ने क्रममा लाग्ने खर्च सम्बन्धमा निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण	४७
५.२.१२	कृषि उपजको बिक्री वितरणमा निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण	४८
५.३	घरायसी क्रियाकलाप	४९
५.३.१	घरायसी कामकाज सम्बन्धी विश्लेषण	४९
५.३.२	घरायसी कामकाजमा सहयोग सम्बन्धी विश्लेषण	५१
५.३.३	परिवारको सदस्यहरु बिरामी पर्दा औषधी उपचार गर्ने निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण	५२
५.३.४	छोराछोरीको शिक्षाको बारेमा निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण	५३
५.३.५	छरछिमेकी तथा इष्टमित्रहरुसँगको सम्बन्ध स्थापित गर्ने सम्बन्धी प्रमुख भूमिकाको विश्लेषण	५४
५.३.६	पाहुनाहरुको स्वागत सत्कारमा ध्यान सम्बन्धी विश्लेषण	५५
५.३.७	चाडपर्वमा मुख्य भूमिका सम्बन्धी विश्लेषण	५६
५.३.८	कुनै सामाजिक भेला, संगठनमा जाने सम्बन्धी विश्लेषण	५७
५.३.९	सामाजिक भेला संगठनमा महिला सहभागिता घर सल्लाह अनुसार वा आफू खुशी भन्ने सम्बन्धी विश्लेषण	५८
५.३.१०	घरायसी क्रियाकलापमा प्रमुख निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण	५८
५.४	कृषि सम्बन्धी क्रियाकलाप	५९
५.४.१	खेतीपाती सम्बन्धी विश्लेषण	५९
५.४.२	पशुपालन सम्बन्धी विश्लेषण	६३

अध्याय - ६: सारांश र निष्कर्ष	६६-७३
६.१ सारांश	६६
६.२ निष्कर्ष	७१
सन्दर्भग्रन्थ सूची	७४-७६
अन्तर्वार्ता तालिका	७७-८२

तालिका सूची

तालिका नं. १	: उत्तरदाताको उमेर विश्लेषण	३१
तालिका नं. २	: उत्तरदाताको जातिगत विश्लेषण	३२
तालिका नं. ३	: उत्तरदाताको शैक्षिक विश्लेषण	३३
तालिका नं. ४	: उत्तरदाताको जातिय आधारमा शैक्षिक स्तर विश्लेषण	३४
तालिका नं. ५	: उत्तरदाताहरूको वैवाहिक स्थिति अनुसार वर्गीकरण	३५
तालिका नं. ६	: छानिएका घरधुरीको समग्र जनसंख्याको लैङ्गिक र उमेर विश्लेषण	३६
तालिका नं. ७	: छानिएका घरधुरीको समग्र जनसंख्याको लिङ्ग अनुसार शैक्षिक विश्लेषण (६ वर्ष भन्दा माथि)	३७
तालिका नं. ८	: उत्तरदाताको पेशागत विश्लेषण	३८
तालिका नं. ९	: छनोटमा परेका घरधुरीको समग्र जनसंख्याको लैङ्गिक पेशागत विश्लेषण (६ वर्ष भन्दा माथि)	३९
तालिका नं. १०	: उत्तरदाताको मासिक आय विश्लेषण	४०
तालिका नं. ११	: उत्तरदाताको दाइजो वा पेवासम्बन्धी विश्लेषण	४१
तालिका नं. १२	: घरायसी आमदानी राख्ने जिम्मेवारीको आधारमा विश्लेषण	४२
तालिका नं. १३	: घरायसी खर्च सम्बन्धी निर्णायक भूमिकाको विश्लेषण	४३
तालिका नं. १४	: ऋण सापट लेनदेन सम्बन्धी निर्णायक भूमिकाको विश्लेषण	४४
तालिका नं. १५	: दैनिक आवश्यक घरायसी सरसामानहरू किन्ने सम्बन्धी निर्णायक भूमिकाको विश्लेषण	४५
तालिका नं. १६	: विशेष खालका घरायसी किनमेल सम्बन्धमा प्रमुख निर्णायकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण	४६
तालिका नं. १७	: छरछिमेक तथा आफन्तमा हुने बिहेवारी जस्ता उत्सवमा हुने सामान्य खर्च सम्बन्धी निर्णायक भूमिकाको विश्लेषण	४७
तालिका नं. १८	: कृषिमा लाग्ने खर्च सम्बन्धी निर्णायक भूमिकाको विश्लेषण	४७

तालिका नं. १९: कृषि उपजको बिक्री वितरण सम्बन्धी निर्णायक भूमिकाको विश्लेषण	४८
तालिका नं. २०: घरायसी कामकाजको बाँडफाँड सम्बन्धी विश्लेषण	५०
तालिका नं. २१: घरधन्दामा सहयोग गर्ने सहयोगीको विश्लेषण	५२
तालिका नं. २२: परिवारका सदस्यहरुको औषधी उपचार सम्बन्धी निर्णायक भूमिकाको विश्लेषण	५३
तालिका नं. २३: छोराछोरीको शिक्षा सम्बन्धी निर्णायक भूमिकाको विश्लेषण	५४
तालिका नं. २४: छरछिमेकी तथा इष्टमित्रहरुसँगको सम्बन्ध स्थापनामा प्रमुख भूमिका सम्बन्धी विश्लेषण	५५
तालिका नं. २५: पाहुनाहरुको स्वागत सत्कारमा ध्यान दिने सम्बन्धी विश्लेषण	५५
तालिका नं. २६: चाडपर्वमा कसको मुख्य भूमिका सम्बन्धी विश्लेषण	५६
तालिका नं. २७: सामाजिक भेला संगठनमा महिला सहभागिता सम्बन्धी विश्लेषण	५७
तालिका नं. २८: सामाजिक भेला संगठनमा महिला सहभागिता आफूखुशी वा घरसल्लाह अनुसार भन्ने सम्बन्धमा विश्लेषण	५८
तालिका नं. २९: समग्र घरायसी क्रियाकलापमा प्रमुख निर्णायकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण	५९
तालिका नं. ३०: खेतीपाती गर्दा गरिने काम कसले गर्ने भन्ने सम्बन्धी विश्लेषण	६०
तालिका नं. ३१: खेतीपाती गर्दा गरिने काममा को निर्णायक भन्ने सम्बन्धी विश्लेषण	६२
तालिका नं. ३२: पशुपालनको आधारमा वर्गीकरण	६३
तालिका नं. ३३: पशुपंक्षी पाल्ने कि नपाल्ने भन्ने निर्णय सम्बन्धी विश्लेषण	६४
तालिका नं. ३४: पशुपालन गर्दा गरिने काम कसले गर्ने भन्ने सम्बन्धी विश्लेषण	६४